

AZƏRBAYCANDA İNSAN HÜQUQLARININ VƏZİYYƏTİNƏ DAİR RÜBLÜK FAKT XÜLASƏ

(Yanvar-Mart 2021)

Seçkilərin Monitorinqi və Demokratiyanın Tədrisi Mərkəzi (SMDT) Azərbaycanda insan hüquqlarının durumuna dair alternativ və açıq mənbələrdən toplanmış məlumatlar əsasında rüblük Fakt-Xülasəni təqdim edir. SMDT Azərbaycanda insan hüquqları və demokratik institutların təbliği yönündə çalışan qeyri-hökumət təşkilatıdır.

Rüblük Fakt-Xülasə

SMDT 2021-ci ilin ilk rübü ərzində ölkədə insan hüquqları ilə bağlı baş verən hadisələrin monitorinqi və vətəndaşlardan daxil olan şikayətlərin yoxlanılması nəticəsində toplanan 144 fakt əsasında toplam 193 insan hüquqları pozuntusu qeydə alıb. Ötən rüblə müqayisədə artan insan hüquqları pozuntularının əksəriyyəti ədalətli məhkəmə araşdırması, ifadə azadlığı və sosial hüquqlarla bağlı kateqoriyaların payına düşüb. Bu rüb qeydə alınmış insan hüquqları pozuntularının 89-u mülki və siyasi hüquqlar, 104-ü isə iqtisadi və sosial hüquqlarla bağlı olub.

Bu rüb bir sıra ictimai əhəmiyyətli hadisələrlə yadda qalıb. Belə ki, prezidentin imzaladığı 16 mart 2021-ci il tarixli əfv sərəncamı ilə 475 məhkum cəzasının çəkilməmiş hissəsindən azad edilib. Onlardan 39 nəfər Vahid Siyasi Məhbus Siyahısı üzrə İşçi Qrupun siyasi məhbus kimi tanıdığı şəxslər olub. 1 nəfər siyasi məhbusun cəzası yarıya qədər azaldılıb. Qeyd edilən əfv sərəncamından sonra İşçi Qrupun siyasi məhbus kimi tanıdığı şəxslərin sayı 53 nəfər olub¹.

SMDT bu rübdə də ölkə üzrə insan hüquqlarının monitorinqini həyata keçirib, hakimiyyət orqanlarının siyasi rəqiblərə və hökumət tənqidçilərinə qarşı qanunçuluq prinsipinə zidd hərəkətlərini açıq mənbələr və vətəndaş şikayətləri vasitəsilə yaxından izləyərək, bu barədə ictimaiyyəti müntəzəm qaydada məlumatlandırır.

¹ Gözətçi, Əfv sərəncamı ilə azadlığa buraxılacaq siyasi məhbusların təsnifatı (18 mart 2021)
<http://gozetc.az/az/%c9%99fv-s%c9%99r%c9%99ncami-il%c9%99-azadliga-buraxilacaq-siyasi-m%c9%99hbuslarin-siyahisi/>

Mülki və siyasi hüquqlar:

Ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ

2021-ci ilin yanvar-mart ayları ərzində yaşanan insan hüquqları pozuntularının böyük bir qismi ədalətli məhkəmə araşdırması kateqoriyasının payına düşüb. Belə ki, ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun pozuntusu ilə bağlı 28 fakt qeydə alınıb ki, bu da bütün pozuntuların 15%-i təşkil edib. Bu kateqoriyadan olan pozuntular, əsasən, siyasi motivli məhkəmə proseslərində qeydə alınmaqla ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun əsas prinsiplərinin - tərəflərin bərabərliyi, çəkişmə, prosesdə ərizəçinin və ya onun nümayəndəsinin iştirakı, açıq məhkəmə araşdırması², əsaslandırılmış məhkəmə qərarı prinsiplərinin pozulması ilə yadda qalıb. Məhkəmənin icraatında olan işlərlə bağlı məhkəməyə yanlış rəylər verildiyi³, müdafiə tərəfinin etirazlarına məhəl qoyulmadığı⁴ hallar müşahidə edilib. Yuxarı instansiya məhkəmələrinin qərarları formal olub aşağı məhkəmələrin qərarlarını qüvvədə saxlamaqla məhdudlaşmış. Yuxarı instansiyalara vasitəsilə pozulmuş maddi və prosessual hüquqların həlli, əsasən, mümkün olmayıb.

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi yanvarın 14-də Azərbaycandan göndərilmiş şikayətlər üzrə bir neçə qərarını elan edib, qərarların Məhkəmə ərizəçilərin digər hüquqlarla yanaşı, ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun pozuntusunu tanıyıb⁵.

İfadə azadlığı və siyasi məhbuslar

Hesabat rübündə ifadə azadlığının pozulması üzrə şikayətlərin faizi mülki və siyasi hüquqlara dair pozuntuların içində daha yüksək olub. COVID-19 pandemiyası ilə mübarizə tədbirləri çərçivəsində atılan addımlar ifadə azadlığını qeyri-proporsional şəkildə məhdudlaşdırıb. Xüsusilə

² Gözətçi, Gəncə işi: 'Məni göstərib dedilər ki, bunun üzünə duracaqsan...' (27 yanvar 2021)

<http://gozetci.az/az/g%9%99nc%9%99-isi-m%9%99ni-gost%9%99rib-dedil%9%99r-ki-bunun-uzun%9%99-duracaqsan/>

³ Gözətçi, Göyçay sakini: Yanlış rəy verildiyinə görə məmura qarşı cinayət işi açılmalıdır

<http://gozetci.az/az/pozuntular/goycay-sakini-yanlis-r%9%99y-verildiyin%9%99-gor%9%99-m%9%99mura-qarsi-cinay%9%99t-isi-acilmalidir/>

⁴ Gözətçi, Arif Əhmədov: "Gənc bir adamı heç bir günahı olmadan həbs ediblər, anası ilə danışmasını da çox görürlər"

<http://gozetci.az/az/pozuntular/arif-%9%99hm%9%99dov-g%9%99nc-bir-adami-hec-bir-gunahi-olmadan-h%9%99bs-edibl%9%99r-anasi-il%9%99-daniskasini-da-cox-gorurl%9%99r/>

⁵ Gözətçi, AİHM Azərbaycanla bağlı yeni qərarlarını açıqlayıb (14 yanvar 2021)

<http://gozetci.az/az/aihm-az%9%99baycanla-bagli-yeni-q%9%99rarlarini-aciqlayib/>

hüquq mühafizə orqanları pandemiya tənzimləmələrindən sui-istifadə etməklə hökumətin siyasi rəqiblərinin və tənqidçilərinin ifadə azadlığına əsassız müdaxilələr etməkdə davam ediblər.

NİDA Vətəndaş Hərəkatının üzvü Elmir Abbasov bildirir ki, o, yanvarın 13-də tənqidi status yazdığına görə polisə aparılıb. Bu barədə Azadlıq Radiosuna danışan E.Abbasov qeyd edib ki, o, prezident İlham Əliyev barəsində Facebook sosial şəbəkəsində status yazıb.⁶

5 mart 2021-ci ildə vəkil Şəhla Hümbətova Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyasının rəhbərliyinin müraciəti əsasında Bakı İnzibati Məhkəməsinin qərarı ilə Vəkillər Kollegiyasından çıxarılıb. Kollegiya məhkəməyə müraciətində bildirib ki, Ş.Hümbətova 6 aydan çox üzvlük haqqını ödəməyib. Ş.Hümbətova qərarın siyasi sifariş olduğunu, məhkəmənin bu qərarı icra etdiyini bildirib. Ş.Hümbətova 2018-ci ilin iyununda Gəncədə baş verən hadisələrlə bağlı həbs edilən bir neçə şəxsin vəkili olub. 2020-ci il martın 4-də ABŞ Dövlət Departamenti Şəhla Hümbətovaya "Cəsarətli qadınlar" mükafatını (IWOC) təqdim edib⁷.

Salyanda yaşayan gənc satirik şair İbrahim Xudayi (Xudiyev) 5 mart 2021-ci ildə yerli polis şöbəsinə aparılıb. İctimai fəalın dediyinə görə, rayon polis şöbəsində onunla profilaktik söhbət aparılıb⁸.

Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Partiyasının (AXCP) üzvü Şahin Hacıyev 19 mart 2021-ci ildə Kəpəz Rayon Məhkəməsinin qərarı ilə 30 sutka inzibati qaydada həbs edilib⁹. Partiyadan bildirilib ki, Ş.Hacıyevin həbsinin səbəbi onun facebook sosial şəbəkəsində yazdığı statuslardır.

Bu rübdə də müstəqil media qurumları rəsmi xəbərdarlıqlar alıb, kiber hücumlara məruz qalıblar.

İşgəncəyə və insan ləyaqətini alçaldan rəftara məruz qalmamaq hüququ

Bu rübdə də işgəncələrə və insan ləyaqətini alçaldan rəftar və cəzaya məruz qalmamaq hüququnun pozulması halları qeydə alınıb. İşgəncə və pis rəftarla etiraf almaq praktikası yenə də davam edib. Respublikanın müxtəlif şəhər və rayonlarından həbs edilən və saxlanılan şəxslər

⁶ Gözətçi, NİDA-çı gənc polisə aparıldığını deyir (15 yanvar 2021)
<http://gozetcı.az/az/pozuntular/nida-ci-g-c9%99nc-polis-c9%99-aporildigini-deyir/>

⁷ Meydan tv, Şəhla Hümbətova Vəkillər Kollegiyasından çıxarıldı (5 mart 2021)
https://d9mc3ts4czbpr.cloudfront.net/az/article/sehla-humbetova-vekiller-kollegiyasından-cixarıldı/?utm_medium=social-media&utm_campaign=news&utm_source=article

⁸ Gözətçi, Satirik şair polisə aparıldığını bildirib (6 mart 2021)
<http://gozetcı.az/az/pozuntular/satirik-sair-polis-c9%99-aporildigini-bildirib/>

⁹ Gözətçi, AXCP: Partiya üzvü 30 sutka həbs edilib (21 mart 2021)
<http://gozetcı.az/az/pozuntular/axcp-partiya-uzvu-30-sutka-h-c9%99bs-edilib/>

qisasçı motivlərlə döyülüb, bir sıra təzyiqlərlə üzləşiblər¹⁰¹¹. Xüsusilə də, AXCP üzvlərinin Respublikanın müxtəlif şəhərlərində döyülməsi, işgəncə və pis rəftara məruz qalması halları müşahidə edilib. Yayılan məlumatlara əsasən müxtəlif idarələrdə zorla ifadə vermək üçün işgəncələrə məruz qalıblar.¹²

Şəxsi həyatın toxunulmazlığı hüququ

Rüb ərzində şəxsi həyatın toxunulmazlığı hüququnun pozuntusu halları diqqətə çarpan şəkildə artıb.

İctimai fəal Nərimin Şahmarzadənin Facebook hesabı ələ keçirilərək ona aid şəxsi yazışmalar və bəzi digər məlumatlar ictimailəşdirilib¹³.

Həbsdə olan jurnalist Əfqan Sadıqovun həyat yoldaşı Sevinc Sadıqova DTX əməkdaşları tərəfindən intim görüntülərinin yayılması ilə şantaj olunduğunu bildirib.¹⁴

28 mart 2021-ci il tarixində sosial şəbəkələrdə Milli Şuranın sədri Cəmil Həsənlinin qızı Günel Həsənlinin şəxsi həyatına aid videolar yayılıb. Milli Şuranın sədri Cəmil Həsənli baş verənləri siyasi sifarişlə “xüsusi xidmət orqanlarının həyata keçirdiyi təxribat kimi qiymətləndirib.”¹⁵

¹⁰ Gözətçi, NİDA-çı fəal məhkəmədə döyülməsindən və cibinə narkotik atılmasından danışdı (4 mart 2021)
<http://gozetci.az/az/pozuntular/nida-ci-f%c9%99al-m%c9%99hk%c9%99m%c9%99d%c9%99-doyulm%c9%99sind%c9%99n-v%c9%99-cibin%c9%99-narkotik-atilmasindan-danisd/>

¹¹ Gözətçi, “Oğlum polislər tərəfindən vəhşicəsinə döyülüb” (10 fevral 2021)
<http://gozetci.az/az/pozuntular/oglum-polisl%c9%99r-t%c9%99r%c9%99find%c9%99n-v%c9%99hsic%c9%99sin%c9%99-doyulub/>

¹² Gözətçi, Əli Kərimlinin mühafizəçisi: Başıma torba keçirib aparırdılar:
<http://gozetci.az/az/pozuntular/%c9%99li-k%c9%99rimlinin-muhafiz%c9%99cisi-basima-torba-kecirib-aparirdilar/>

¹³ Amerikanın Səsi, Azərbaycanda ictimai fəallar şəxsi həyatlarına müdaxilə ilə bağlı hüquq mühafizə orqanlarına müraciət edib (13 mart 2021)
<https://www.amerikaninsesi.org/a/az%C9%99baycanda-ictimai-f%C9%99allar-%C5%9F%C9%99xsi-h%C9%99yatlar%C4%B1na-m%C3%BCdxail%C9%99-il%C9%99-ba%C4%9F%C4%B1-h%C3%BCquq-m%C3%BChafiz%C9%99-orqanlar%C4%B1na-m%C3%BCraci%C9%99t-edib-/5813071.html>

¹⁴ Toplum TV, Jurnalistin həyat yoldaşı: “Məni intim görüntülərimi yaymaqla şantaj edirlər” (30 mart 2021)
<https://toplum.tv/siyaset/jurnalistin-heyat-yoldasi-meni-intim-goruntulerimi-yaymaqla-santaj-edirler>

¹⁵ Amerikanın səsi, Milli Şuranın sədrinin qızının şəxsi həyatına müdaxilə faktı üzrə cinayət işi qaldırılıb (30 aprel 2021)
<https://www.amerikaninsesi.org/a/milli-%C5%9Furan%C4%B1n-s%C9%99drinin-q%C4%B1z%C4%B1n%C4%B1n-%C5%9F%C9%99xsi-h%C9%99yat%C4%B1na-m%C3%BCdxail%C9%99-fakt%C4%B1-%C3%BCzr%C9%99-cinay%C9%99t-i%C5%9Fi-qald%C4%B1r%C4%B1l%C4%B1b-/5873037.html>

Sosial-iqtisadi hüquqlar

Sosial təminat hüququ

2021-ci ilin yanvar-mart ayları ərzində sosial təminat hüququnun pozulması ilə bağlı 28 şikayət qeydə alınıb ki, bu da bütün pozuntuların 14%-i təşkil edib. Pensiya təyinatının səbəbsiz uzadılması, ünvanlı dövlət sosial yardımlarının verilməsində süni əngəllər bu rübdə sosial təminat hüququ ilə bağlı pozuntuların əsasını təşkil edib. Şikayət edilən əsas qurumlar yerli icra hakimiyyətləri və bələdiyyələr, məşğulluq mərkəzləri, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi olub.

Adekvat yaşayış standartları

Rüb ərzində sosial-iqtisadi hüquqların pozulması ilə əlaqədar qeydə alınan şikayətlərin 18-i adekvat yaşayış standartlarının təmin olunmaması ilə bağlı olub. Regionlarda işıq və qaz ilə təmin olunmada bir sıra problemlər olub¹⁶. Həmçinin onlayn xidmətlərin və distant təhsilin üstünlük təşkil etdiyi bir dövrdə internetlə əlaqədar yaranmış kütləvi problemlər vətəndaşların etirazlarına səbəb olub¹⁷. Bundan əlavə, bölgələrdə yeni yaradılmış massivlərdə kommunal xidmətlərlə təmin olunma çox aşağı səviyyədə olub¹⁸. Bildirilib ki, Azərsu, Azərişiq və Azərqaz kimi qurumlara şikayətlər edilsə də, problemlər cavabsız və həll olunmamış qalıb.

Tibbi yardım hüququ

2021-ci ilin birinci rübü ərzində tibbi yardım əldə edilməsi hüququnun pozuntusu halları da 13 şikayətlə üstünlük təşkil edib. Rüb ərzində əlilliklə bağlı müraciət edən şəxslərə Tibbi Sosial Ekspertiza Komissiyaları tərəfindən bir sıra süni əngəllər yaradılıb¹⁹.

¹⁶ Gözətçi, “Qaz xəttini evə qədər çəkib gətirsələr, odunu kimə satar?” (20 yanvar 2021)
<http://gozetci.az/az/pozuntular/qaz-x%c9%99ttini-ev%c9%99-q%c9%99d%c9%99r-c%c9%99kib-g%c9%99tirs%c9%99l%c9%99r-odunu-kim%c9%99-satar/>

¹⁷ Gözətçi, Salyan sakinləri internet probleminə görə distant təhsildən yararlanma bilmir (1 fevral 2021)
<http://gozetci.az/az/pozuntular/17108/>

¹⁸ Gözətçi, Digah kəndindəki yeni məhəllənin sakinlərindən qaz, yol tələbi (17 mart 2021)
<http://gozetci.az/az/pozuntular/digah-k%c9%99ndind%c9%99ki-yeni-m%c9%99h%c9%99l%c9%99n-sakinl%c9%99rind%c9%99n-qaz-yol-t%c9%99l%c9%99bi/>

¹⁹ Gözətçi, “İllərdir anamı qucağımızda gəzdiririk, TSEK 1-ci qrup əlillik təyin etmir” (19 fevral 2021)

COVID-19 dönəmində səhiyyə sistemində mövcud olan problemlər daha da üzə çıxıb, təcili tibbi yardım xidməti ağılabatan müddətdən daha gec göstərilib. Bəzən iş yükünün çox olduğu bəhanə edilərək təcili tibbi yardıma göstərilməyib. Tibbi Ərazi Bölmələrini İdarəetmə Birliyi (TƏBİB) şikayətçilərin əsas hədəflərindən biri olub²⁰. Vətəndaşlar onlara pulsuz təqdim edilməli olan dərmanların əldə olunmasında ciddi problemlərlə üzləşiblər. Rüb ərzində mövcud şəraitdən sui-istifadə olunaraq rüşvət halları daha da kütləviləşib, hüquq-mühafizə orqanları şikayətlərə məhəl qoymayıblar²¹. Siyasi məhbuslar da saxlanma yerlərində tibbi yardımın keyfiyyətinin çox aşağı olduğunu, pandemiya qaydalarına uyğun tibbi tədbirlərin görülmədiyini vurğulayıblar.

Əmək hüququ

Rüb ərzində qeydə alınan insan haqları pozuntularının bir qismi də əmək hüququnun pozulması ilə bağlı olub. Sosial-iqtisadi hüquqların pozulması ilə əlaqədar qeydə alınan şikayətlərin 21-i əmək hüquqları pozuntuları ilə bağlı olub. Şikayətlər, əsasən, əmək müqaviləsi şərtlərinin yerinə yetirilməməsi, son haqq-hesabın verilməməsi, həmçinin texniki təhlükəsizlik qaydalarına riayət edilməməsi ilə bağlı olub. Əsgərlərə ayrılan pullardan məhrum olma halları da rüb ərzində əmək hüququ ilə bağlı pozuntular içərisində üstünlük təşkil edib.

<http://gozetci.az/az/pozuntular/ill%99rdir-anami-qucagimizda-g%99zdiririk-tsek-1-ci-qrup-%99lillik-t%99yin-etmir/>

²⁰ Gözətçi, TƏBİB-dən şikayət var (6 yanvar 2021)

<http://gozetci.az/az/t%99bib-d%99n-sikay%99t-var/>

²¹ Gözətçi, Ağsu sakini: Həkimlərdən biri dedi ki, hörmət elə, yoxsa uşağına əlillik dərəcəsi verilməyəcək (2 fevral 2021)

<http://gozetci.az/az/pozuntular/agsu-sakini-h%99kiml%99rd%99n-biri-dedi-ki-horm%99t-el%99-yoxsa-usagina-%99lillik-d%99r%99c%99si-verilm%99y%99c%99k/>